

NR. 4
DESEMBER

SPRÅKLIG SAMLING

1966

7. ÅRGANG

LØSSALG 50 ØRE

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

„Fakultative varianter”

Intervjuer: Magne Aksnes

TANKER KRING KALDDUSJANE

av rektor Halldor Holsvik

Andre Bjerke:

Dannet talesprog

av lektor Torkel Magnusdal

Det tredje Alternativ

av

Leif Egerdal

Mens en del konservative riksmålsfolk strever med å heise flagget i den tru at Vogt-komiteen har gitt samnorsk dødsstøtet, og mens «Frisprog» skriver noe hånlig om «Språklig Samlings svanesang», sender Landslaget for Språklig Samling ut et verdifullt opplysningsskrift. Skriften har tittelen «Framlegg til samlenormal».

Heftet er typografisk sett av utmerket kvalitet, og innholdsmessig vurdert er det en glimrende start på Språklig Samlings småskriftserie.

Mange vil nok komme til å studere dette heftet med stor interesse, og enkelte vil sikkert finne en del ordformer som virker noe uvant, men jeg trur at alle må vedgå at språktonen i skriften virker muntlig, stilsikker og levende. Skriften bærer også preg av saklighet og nøktern vurdering, noe som ikke alltid er vanlig i norsk språkdebatt.

«Framlegg til samlenormal» forkaster både «danskekomplekset» og «folke-målskomplekset». Prinsippet som ligger

Over til side 5

„Fakultative varianter“

Intervjuer: Magne Aksnes

Vi kan vel trygt si at Trygve Bull er en av de politikerne som har gått sterkest inn for samnorskanken. Bl. a. har han gjennom alle år vært en ivrig medlem av Norsk språknemnd, som representant for lærerskolen. Han var såleis med på å utforme Læreboknormalen av 1959 og la ned mye arbeid på den. Seinere ser det ut til at han har endra sitt syn på norsk språkutvikling i konservativ lei. Blant språkreaksjonære blir Trygve Bull nå gjerne omtalt som riksmålsmann, bl. a. i den siste boka fra Riksmålsforbundet, «Arbeiderbevegelsen og riksmålet» av Erling Granholt. Vi har vanskelig for å tru at det kan stå så ille til med en gammal radikaler og nytter høvet til å stille han noen spørsmål om hans holdning i dagens situasjon.

— Er det virkelig sant at De er blitt riksmålsmann i det siste?

— Ordet «riksmålsmann» er flertydig. Selvfølgelig er jeg «riksmålsmann» i den betydning at riksmålet er mitt morsmål; og mitt morsmåls vel ligger meg naturlig nok på hjertet. Jeg er også «riksmålsmann i den betydning av ordet at jeg tror riksmålet vil komme til å utgjøre hovedbestanddelen (ikke minst grammatiske) ved en eventuell «sammenflytning» av de to norske målformene. Jeg sier «eventuell», fordi vi jo dessverre ingen garanti har for at ikke nynorsken praktisk talt vil være ute av bildet som skole- og administrasjons-språk før de to språkformer er kommet hinannen synderlig nærmere. Jeg er derimot ikke organisert riksmålsmann, og har aldri sett med sympati (for å uttrykke det mildt) på den hatske og uforsonlige ånd som i så stor utstrekning har preget det organiserte riksmålsarbeidet. (Delvis har imidlertid denne hatskhet sin forutsetning i en tilsvarende fanatisme på motsatt hold, særlig vest for de såkalte «Langfjellene», og jeg må åpent si Dem at jeg heller ikke synes De er helt fri for en viss inkvisitorisk tone.) Jeg har alltid syntes det

var latterlig å dra et skille mellom «riksmål» og «bokmål», og å nekte å kalte det språk jeg bruker for riksmål fordi om jeg skriver — og sier — språk, etter, fram, sju, tjue og bruker atskilige flere hunkjønns-a'er enn de som står i Øverlands blå ordliste. På den annen side må utvilsomt riksmålets motstandere bære et hovedansvar for at betegnelsen «bokmål» ble spikret fast om den språkform som praktisk talt alle kalte riksmål før. Derved kunne de konservative meget virkningsfullt søke å ta patent på riksmålet. Jeg anerkjenner imidlertid ikke dette patent.

— Hvordan kan en, etter Deres syn, komme fram til et samlende skriftspråk i Norge innen rimelig tid?

— Da jeg på stiftelsesmøtet meldte meg inn i Språklig Samling, gjorde jeg oppmerksom på at jeg hadde et helt annet syn på hva «samnorsk» burde og kunne være enn det store flertall i organisasjonen. Jeg holdt det for helt utenkelig at det såkalte «radikale bokmål» — eller en lignende språkform — innen en overskuelig tid kunne bli det samlende skriftspråk i Norge; men fordi denne språkform befinner seg omtrent midtveis mellom nynorsken og den «moderate» form av «bokmålet», har jeg ment — og mener jeg — at vi burde betrakte alle tre som fakultative varianter av ett og samme norske språk og holde opp med å innrette oss som om vi befant oss i Finland eller Belgia — med sidemålsstiler og det hele apparat.

Min samnorsk-konsepsjon har det til felles med Deres samlenormal at den samler under en hatt en rekke fakultative former (hvorav de fleste innebærer en motsetning a/e). Likevel betrakter jeg samlenormalen som fullkommen utsiktig og uten enhver praktisk interesse. For mens den på den ene siden har en hel rekke fakultative varianter (av a/e-typen), så ser den på den annen side bort fra former som til denne dag har

vært fullstendig dominerende i de respektive språkformer, både i skrift og — jeg tenker her på normal-uttalen — i tale (nemlig -et-formene i verber i riksmål og -ar i verber i nynorsk). Hade samlenormalen vært et fast struktureret «tredje alternativ», ville det hatt krav på interesse — skjønt jeg for min del også ville ha vært motstander av å låse fast et formelt trespråksystem her i landet.

— Vel, det kan sjølsagt være mange oppfatninger om hvordan en samlenormal bør se ut. Det blir jo statens organ som i si tid må avgjøre hvor vid eller trang en fellesnormal for heile landet skal være. Men når det nå er snakk om å prøve nye former for norskundervisning i gymnaset, syns De ikke da at vårt framlegg om forsøksverksemeld med en samlenormal burde undersøkes nærmere?

— I praksis betyr vel ikke forslag noe annet enn at de som skriver denne meget radikale form, kan bruke den i begge artiumsstilene. Derved vil de ikke komme til å avlegge noen prøve i noen av de to språkformer som inntil i dag har vært praktisk talt enerådende i vårt kulturliv. Men kunne alle som ville det, få lov til å skrive begge artiumsstilene på en og samme målform, ville jeg gjerne gå inn for at også de som ønsket det, kunne bruke en slik «mellomform». Jeg tror imidlertid ytterst få ville benytte seg av det.

— Ja, men her må vi holde oss til det som er politisk mulig i dag. Dessuten ville det jo være uforsvarlig ikke å sørge for at riksmålsungdommen også får opplæring i norsk målføring og norsk ordtilfang. Eller er det slik å forstå at De meiner at det konservative bokmålet er skikka til å samle folk uten ei sterk radikalisering?

— Det ville være godt om vilkårene kunne legges til rette for at man i riksmålet (eller «bokmålet», som De kaller det) ville ta i bruk flere råkende ord og fyndige uttrykk fra nynorsken og dialekten. Visse grammatiske former (først og fremst hunkjønnsformer på -a) burde også få et greiere rom, særlig for stilistiske formål. Men jeg tror det er en stor misforståelse at språket blir lettere å lære for den «alminnelige mann» av den grunn. Lettest å lære — for alle — er sikkert det tradisjonelle riksmåls grammatiske system med -en i

Over til side 5

SPRÅKLIG SAMLING

Redaktør: Knut Kvigne, Nedre Kalbakkvei 2 D,
Oslo. Tlf. 25.19.74.

SAMMENHENGEN

For mer enn 50 år sia peikte professor Halvdan Koht i et skrift på sammenhengen mellom den sosiale striden og målstriden. Andre har vært inne på liknende tanker seinere, blant anna nåværende rektor ved universitetet i Oslo, professor Hans Vogt.

Nå er dette ikke noe særnorsk fenomen, tvertimot. I andre land kan denne sammenhengen være langt mer åpenbar, særlig der den politiske og sosiale utviklinga ligger noe attende. Men på bygda behøver vi ennå ikke å leite etter «embetsmannsmålet» kontra det «simple bondemålet» trass i at embetsverket har gått gjennom ei sterk demokratisering de siste åra.

I byene finner vi de samme sosiale skillelinjene.

Den vanlige manns tale i Oslo t.d., som en trenger så sårt i revyspråket for å skape nyanser og farge, og på den andre sia ja?

Hva er på den andre sia? Et forelda akademisk mål som visse nokså fåtallige grupper taler, eller er det forretningsmannsspråket som ukritisk tar opp i seg «vizualisere» og liknende blomster, krydra med «sprog», «eftersprogs», «nu» og enda verre ting?

Vi trur i alle fall ikke at Trygve Bull, som en typisk ekspONENT for akademikermålet, vil identifisere seg med den siste forma for måldyrking.

Jostein Nyhamar gjør i sitatet

fra «Arbeiderbladet» på side 3 Riksmålsforbundet merksam på formannens synspunkter i rasespørsmål.

De får han etter vårt syn ha, og må ha rett til å ha i et demokratisk samfunn.

På bakgrunn av sammenhengen mellom målstrid og klassestrid finner vi nemlig ikke dette det grann merkelig. Og forsåvidt er hans synspunkter fortsatt i trå med det heile når han i et fjernsynsprogram i vinter var i tvil om det breie, rhodesiske folket burde få slippe til styr og stell ennå. Han så heller ikke med samme øyne på Ian Smiths regime som folk flest her i landet gjør.

Han kan ha rett i tvilen forsåvidt at heller ikke det breie, norske folket var modent i 1814 for det samme. Men det hadde i alle fall førende menn som var så smitta av den franske revolusjons idéer at de faktisk tenkte på dem da de forma grunnloven.

Uten tvil vil en del innen Riksmålsforbundet ta avstand fra formannens outrerte synspunkter i rasespørsmål, og noen kanskje i synet på avkolonialisering også.

Men de vil like fullt i ramme alvor dyrke «sprogbolmster» som isolerer deres språknormal mest mulig fra det språk det breie lag av folket taler. Og de vil fortsette å føre et «dannet talesprog» som minner om ei tid da de sosiale motsetningene var større her i landet. Og forretningsmennene vil

fortsette å tvinge sine underordna til å skrive og tale sitt underlige språk i tenesta.

Men det som kan undre oss er at det politiske livet er så lite opptatt av denne kultur-politiske striden. At de politiske partiene ikke ser sammenhengen mellom reaksjonære kulturframstøyt og politiske.

JOSTEIN NYHAMAR:

Spørsmål til advokat Hjort

For omtrent en måned siden brakte Aktuell et intervju med advokat J. B. Hjort, med utgangspunkt i det spesialnummer «Kontrast» nettopp hadde sendt ut om fascismen i Norge. Dette intervjuet, som også var gjengitt i utdrag i Arbeiderbladet, har vakt betydelig oppsikt. Men ikke oppsikt nok.

Det var et meget avslørende intervju — for Hjort. Konfrontert ved noen av sine antisemittiske uttalelser fra trettiåra, røpet advokat Hjort gjennom sine svar at han fremdeles sitter til oppover halsen i obskur arisk mystisisme og at de rasefordommer antisemittismen sperrer av, stadig har en fast forsvarer i advokaten.

I dag, vel tjue år etter at seks millioner jøder ble industrielt avlivet i nazistenes masseutryddelsesleirer, gir advokat Hjort i dette intervjuet uttrykk for et syn som kort og dekkende kan sammenfattes slik: — Jeg har ingenting imot jøder, men....

Det finnes ingenting som bedre signaliserer antisemitten enn akkurat vendinger av denne type: Jeg har ingenting imot jøder, men....

Sine men redegjør Hjort selv for i intervjuet, idet han for anledningen kryper i dekning bak Eidsvolls-grunnloven. Han forteller om bakgrunnen for den opprinnelige grunnlovsparagrafen som nektet jødene adgang til riket (den ble opphevet for 115 år siden), og gjør det på en sånn måte at det må oppfattes som om han solidariserer seg med den oppfatning som lå til grunn. («Man mente på Eidsvoll at jødene var et folk uten fedreland, med lojalitet mot noe som var utenfor landet....») «Man mente at jødene holdt sammen, følte slektskapet over landegrensene, og at de fant veien til hverandre gjennom internasjonal handel og internasjonal politikk. Man mente jødene, sosiologisk sett, og fordi de var et folk uten land,

Over til side 5

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenger, kr. 10,— pr. år for dem som har eiga inntekt, og kr. 5,— pr. år for andre. Postgiro 16 378.

Formann: Rakel Seweriin, Stortinget, Oslo, tlf. 41.38.10

Sekretær: Lars S. Vikør, Postboks 636.

Kasserer: Ivar Hundvin, Postboks 636. Tlf. 41.77.00

Til alle venner av

Språklig Samling

Da Landslaget for Språklig Samling blei skipa våren 1959, fikk det spontan tilslutning av mange som meinte det var behov for en samskipnad som kunne gå aktivt inn for ei gjensidig tilnærming mellom de to målformene våre. Laget står på linje med Norsk språknemnd og med det store fleirtall i Stortinget, som ønsker ei slik tilnærming.

Nå ser det ut til at vi igjen nærmer oss et kritisk punkt i målstriden. Mangt tyder på at 1967 kan bli et særsviktig år i norsk språkhistorie. Da skulle Landslaget for Språklig Samling hatt et sterkere utbygd organisasjonsapparat, slik at våre synsmåter kunne komme klart fram.

Men alt dette koster penger, og penger er dessverre mangelvare i laget, trass i sympati og velvilje fra mange hold. For å bøte på dette har sentralstyret gjort vedtak om å sette i gang en større innsamlingsaksjon blant våre medlemmer og venner. Skal vi greie å gjennomføre det vi har planlagt for dette året, må vi ha minst 25.000 kroner. Vi har dessverre ingen rikfolk blant oss, men mange med jamt gode inntekter — det har jo de fleste nå til dags. Ville nå alle disse gi sin skjerv, stor eller liten, skulle det nok bli fart i arbeidet. Er det ubeskjedent å nemne tjuefem kroner som en høvelig gjennomsnittssum? Noen kan sikkert gi meir, kanskje mye meir, men vi er også takksamme for mindre, sjølsagt. Hver eneste gave, stor eller lita, vil være ei veldig oppmuntring for de av oss som heile tida har ofra tid, krefter og penger på laget vårt. Noregs Mållag får inn bortimot 100.000 kroner i gaver årlig. Da burde det være mulig for oss å makte firedelen!

Med dette nummeret følgjer en postgiroblanket til Språklig Samling, gironummer 163 78, postboks 636, Oslo 1. Bak på talongen kan De skrive «Gave». For gavene vil det bli kvittert i bladet. De som måtte ønske å være anonyme, kan skrive noen bokstaver e.l. bak på talongen.

MERK. Livsvarig medlemskap koster kr. 100,—.

Så sier vi på førehand hjertelig takk!

SENTRALSTYRET

"Heddals-dame bodde i hytten---"

I «Varden» for 15. d. m. er det fortalt ein god historie i frå Heddal, ein godbit av «eit glimt frå retten». Journalisten har vore gløgg og påpasseleg nok til å få historien ned på blokka og bladet har med stor sans for sjølvé oppsettinga plassert historien i ramme på første side. Så opplever vi at mykje av poenget går tapt ved ei språkføring som denne: «Heddals-dame bodde i hytten....» Her må det heite heddøle og hytta. Noko av kunsten ved å fortelja ein god historie er å legge språktonen opp til det miljøet ein har med å gjera. Hytten må ein i dag heilt til Bergen for å finne i levande talemål, bortsett kanskje da frå enkelte som kjenner seg forplikta til å bruke denne forma i misforstått truskap mot Riksmaalsforbundet. Heddals-dame er også eit uttrykk som fjernar historien frå sitt miljø. Ein språkkjennar vil veta at det heiter heddøle og heddøle. Det er også heilt gale å skrive heddøling som eg ser mange journalister gjer. Enda ein ting: Det heiter Heddalsvatnet, ikkje Heddalsvannet. Det er først når ein kjem ned i det vikværske språkområdet det heiter vannet: Bryggevannet og Hjelle-vannet. Det heiter også Bolkesjå, ikkje Bolkesjø. Gavlesjå, Follesjå, Vindsjåen og Bolkesjå høyrer alle heime i den same namnegruppa. Forma Bolkesjø er innarbeidd i turistreklaumen, men blir ikkje brukta av nokon granshering.

Det er såleis system i dette og derfor lett å lære. Eg kan heller ikke tenkje meg at Riksmaalsforbundet har noko å innvende mot dette. Ein journalist skal helst samstundes vera noko av ein artist, og han må derfor ha ein viss rett til å frigjera seg frå mekanisk verkande parolar. Desse er i si forenkla og skrikande form mynta på folket, ikkje yrkeskribenten.

Halvor Landsverk

NYHAMAR

Over fra side 3

var et helt annet folk enn f. eks. de nordiske bondefolk, som er knyttet til sin jord»)

Etter at han således har hengt seg om halsen på Eidsvolls-mennene og stivet opp sine fordommer med hva «man mente» i 1814, gir advokat Hjort noen personlige kommentarer. Han gir jødene attest for å være et meget begavet folk, og de kan, «når de assimileres, være en meget verdifull tilvekst til nasjonen». Men så sier han — ja, han sier faktisk: «I mellomkrigsårene, da arbeidslidigheten i mange land var stor og det var muligheter til å drive økonomisk spekulasjon på grunn av de ustabile pengeforhold, hadde den som forsto seg på penger bedre sjanser enn den som f. eks. drev jordbruk eller håndverk. Særlig så man det i Tyskland. Da eksponerte enkelte jøder seg på en høyst uheldig og farlig måte.»

Les dette en gang til! Her er det noe helt annet som eksponerer seg: Vulgærantisemittismen på det aller enkleste nivå, en raseprimitivisme av det slag som ligger til grunn for all rasediskriminering og -forfølgelse alle steder i verden.

I et meget klokt og balansert innlegg i Arbeiderbladet for 3. desember stilte Berthold Grünfeld advokat Hjort noen spørsmål om dette intervjuet: Har Hjort noen holdepunkter for sin påstand om at jødene som gruppe klarte seg bedre enn andre i arbeidsløshetens Tyskland i mellomkrigsåra? Hva er hans kilder? Og hva mener Hjort egentlig med at assimilerte jøder kan utgjøre et verdifullt element, tydeligvis i motsetning til ikke-assimilerte? Er det sånn å forstå at ikke-assimilerte jøder har flere uønskede egenskaper enn andre grupper, og hva kan i tilfelle advokaten belegge en slik påstand med?

Så vidt jeg har sett, har ikke advokat J. B. Hjort svart på disse spørsmålene. Jeg tillater meg derfor å gjenta dem — og å etterlyse et svar fra advokaten.

Han har fremdeles en sjanse til å distansere seg fra sine uttalelser — og redde noe av ansiktet. Men den består kort og godt i å utvetydig erklære at han har uttalt seg som en nåja, han kan selv velge substantiv.

I tilfelle advokat J. B. Hjort enda en gang velger å ignorere disse spørsmål, lar jeg et annet spørsmål gå videre til den språklige organisasjon advokat Hjort er formann for. Mener den at en mann som Hjort, som i dag er i stand til å gi uttrykk for synsmåter som dokumentert i sitatene ovenfor, har den nødvendige tillit for et slikt verv?

Bare en liten bønn i denne forbindelse: La oss bli spart for henvisninger til toleranse, erklæringer om at Hjort må jo ha lov til å mene hva han vil osv. osv.

Antisemittisme er ingen mening, det er idiotti — og har intet krav på toleranse.

(I «Arbeiderbladet»).

„FAKULTATIVE“

Over fra side 2

alle han- og hun-kjønnsord, -et i både svake og sterke partisipp, -ene i best. flertall av alle substantiver osv. Når jeg er tilhenger av en viss utvikling i «sannorsk retning, er det altså først og fremst for at nyanseringsmulighetene skal bli flere. Men samtidig ønsker jeg at flest mulig — «konservative» og «radikale» — skal kunne «kvidre med sitt nebb», hvis de ønsker det.

— I dagens språkpolitiske situasjon har Arbeiderpartiet utvilsomt noe av en nøkkelposisjon. Kan det tenkes at partiet av taktiske grunner velger å bøye seg for riksmålsaktivistenes krav om å få «sprogstriden ut av politikken»?

— Jeg er mer og mer kommet til at språkspørsmålet aldri burde vært koblet sammen med partipolitikken. De kanskje viktigste skiller i synet på språkspørsmålet følger ikke politiske eller «klassemessige» linjer, men geografiske. De nynorskfolk som ikke lenger tror det er mulig å holde oppe et eget skriftspråk for deres deler av landet, ønsker naturlig nok at det andre språket skal ta mest mulig farge av deres. Men jeg tror de har tatt feil når de har trodd at dette først og fremst kan skje ved politiske midler. I kulturspørsmål vil det alltid være kvaliteten som blir avgjørende. Ved å fortsette å dyre nynorsken (evt. i en mer østnorsk form, om nynorsken på den måten ble et rikere språk) ville man øke sannsynligheten for at riksmålet ble påvirket. Men den mekaniske samnorsklinje etter passer og linjal, på grunnlag av dialektstatistikk og komitéavstemninger, kompromitterer bare ethvert reformarbeid og bidrar til å låse riksmålet fast til en stram og blek konservativisme. Frodigheten får man først tilbake når frykten for språkpolitiske overgrep er borte.

— Det er tydelig at De ønsker Stortinget redusert til et reint sandpåstrølingsorgan i dette spørsmålet. Men det er vel ikke noen heldig utvikling, sett fra en demokratisk synsvinkel?

.....??

— Til slutt vil jeg gjerne si Dem hva jeg tror er en hovedgrunn til at dere vestlendinger ofte jager folk vekk som ellers i mangt kan ha vært enig med dere. Dere har nesten alle sammen — enten dere står i indremisjonen eller ikke, enten dere er «fråhaldsfolk» eller ikke — den for oss andre frastøt-

ende tendens til å belære oss om at vårt standpunkt er umoralsk. De selv snakker f. eks. om riksmålet som om det skulle være noe syndig. Det er som å høre misjonsfolkene snakke om utukt, kortspill eller «rusdrykk». Hele mentaliteten er oss østlendinger fremmed, og ethvert samarbeid, ja, enhver gjensidig forståelse vanskelig gjøres ved denne dype forskjell i mentalitet. Mange ganger spør man seg selv om det ikke er viktigere for dere å få nekte andre å skrive og snakke som de selv vil enn å sikre dere selv retten til å gjøre det samme. Det siste er visst ikke alltid så viktig, når en ser hvor mange målfolk som benytter enhver anledning de kan komme over til å skrive det dypt forakte «bokmålet».....

LEIF EGERTDAL

Over fra side 1

til grunn for samlenormalen, er at alle ord som blir brukt i vanlig daglig tale av det store flertall her i landet, også bør kunne brukes skriftlig. Derfor har den alfabetiske ordlista eksempler på flere dobbeltformer som det er høve til å velge mellom. Etter denne normalen er det f. eks. ingenting i vegen for å skrive om vann i glasset, vatn på fjellvidda, gård i byen, gard på landet, kilde i litteraturen, kjelde i jorda o.l. På denne måten vil sannorsk gi oss en valørrikdom som verken nynorsk eller konservativt riksmål har maken til.

Samlenormalen bygger stort sett på tilnærningsformene i Læreboknormalen, men tar også visse omsyn til sammenhengen i språket og til svensk og dansk. (Konsonantene skal f. eks. beholdes i bad, drog, gav, stod). Dobbeltformer som har stor frekvens i talemålet, er jamstilte. (høyre/høgre, huske/hugse, sommer/sommar). Ordformer som lydmessig helt eller delvis faller sammen, har fått bare ei form. (glass, grunne, grønn — ikke glas, grunde, grøn).

Et spesielt særtrekk ved samlenormalen gjelder supinum av sterke verb, som i bokmål ender på -et (funnet) og i nynorsk på -e eller i. Nynorsken har her så å si alle dialekter på si side, og samlenormalen satser derfor på å jamstille e og i i supinum (har funne eller har funni).

Over til side 6

Samsvarsbøyningene i svake verb fal-ler bort (han, det, de/dei blei dømt), men i sterke verb står samsvarsbøyning som jamstilt form (de er komme el-komne).

Samlenormalen åpner vegen for ei bevisst positiv språkdyrkning. Det er neppe mange i dag som vil beklage om nynorske ord som f. eks. **bate** og **brigde** kunne byttes ut med orda **fordel** og **endring** (el. **forandring**) i samme monn som konservative ord som **overens-stemmelse** og **fritidsbeskjeftigelse** mer og mer viker plassen for **samsvar** og **fritidssysler**. Motstanden mot ei slik modernisering av språket gjør seg nok gjeldende i den konservative pressa på begge målflyer —, men etter alt å dømme mest i riksmaalsavisene. (Ei av disse storavisene skreiv f. eks. nylig om **skadeforvoldelse** i stedet for **skadeverk**. Det er likevel et gledelig tegn at konservative aviser som Verdens Gang og Norges Handels og Sjøfartstidende konsekvent bruker moderne offisielle ordformer som **etter** og **nå**.

«Framlegg til samlenormal» går sjøl-sagt sterkt inn for å komme vekk fra engelske uttrykk som er komne inn i språket vårt f. eks. gjennom reklamen, så sant de samme omgrep kan dekkes av norske ord eller norsk ordlegging. En bør f. eks. ikke skrive Squash, men saft. En bør skrive tenåring, ikke tennager, vidlerret, ikke wide screen, snøbil, ikke snowmobile.

Det mest interessante i dette skriftet er naturlig nok kapitlet om formverket. Etter den foreslalte normal er det mulig å skrive et forholdsvis sterkt bokmåls-farga språk eller et mer nynorskfarga språk viss en ønsker det. Språket i skriftet er på alle punkt i samsvar med samlenormalen. (Det samme gjelder også språket i denne artikkelen.)

De innleide avsnitt har også sin spesielle verdi. Her møter vi for det første en appell til ungdommen om å legge godviljen til og ikke nytte usaklige påstander og fanatiske slagord når spørsmålet om språknormering kommer på tale. Tida er nå inne til å ta opp til nøktern vurdering om ikke det som skiller språkgruppene, bør elimineres, eller bygges bru mellom og om ikke språkstriden bør løyses etter **et tredje alternativ**. I en sluttappell i skriftet blir det streka under at det f. eks. er urimelig at elevene i skolen må pugge to ulike skrivemåter for ett og samme ord

i ett og samme språk. (Et skjær, eit skjer, ei bøtte, ei bytte, o.l.)

Språklig Samling legger fram et tredje alternativ i skriftet, nemlig å samle bokmål og nynorsk under ett tak. Denne idéen er heller ikke ny. Den ble første gang satt fram av en av de fremste kjennere av norsk språk, professor Didrik Arup Seip i 1936. («Språklig omvurdering i norsk språkutvikling»).

Mot dette tredje alternativ er det reist en rekke motargument, og det tjener Språklig Samling til ære at de vesentligste av disse argumenta ikke blir blankt avvist, men vurdert på en saklig måte.

Ungdommens forhold til eldre litteratur er ett av de viktigste argument mot det tredje alternativ. Skriften peiker imidlertid på at den språklige avstand mellom Øverland og Holberg er større enn mellom Øverland og «oss som vil skrive samnorsk». Det blir også lagt vekt på at når klassisk norsk litteratur i dag sjeldan blir solgt i si opphavelige språkdrakt, så er det ikke lærebokfattere eller skolefolk som har skylda, men forlaga forandrer sjølv språket ut fra omsynet til hva slags språk de trur publikum liker å lese.

Verdien av språkstabilitet blir heller ikke slått bein under i dette skriftet, men det er også mye som taler for at et språk ikke bør avvike alt for mye fra talemålet, slik som f. eks. i England, der de nå driver med å eksperimentere seg fram til ei ny rettskriving.

Det mest kjenslebetonte argument mot samnorsken står seg til et trangt kultursyn som holder noen ordformer for å være «fine», andre «simple», noen «vakre», andre «stygge». Skriften tar opp disse argumenta til inngående vurdering og viser hvordan mange reagerer ukultivert (med en hånflir eller fleip) mot det som ikke akkurat er tilvant. I så måte kan «heimføingen» stikke seg fram både hos lærde og ulærde, og det oppstår en slags språklig strebermentilitet. («Snakk ikke dialekt!» Bruk minst mulig a-endinger!»)

Det som ofte blir kalt dårlig stil eller stilbrott, behøver ikke være det. Alle er vi mer eller mindre bundne av språkvaner som kan få oss til å reagere negativt mot noe uvant. Det som var «stilbrott» for noen år sia, behøver ikke å være det i dag. Da jeg gikk på lærerskolen, ble det f. eks. sagt at vi måtte skrive enten «jordens befolkning» eller

«folket på jorda». Å blande sammen disse formuleringene ble rekna for stilbrott. Nå er det ikke sjeldan at avisene skriver om «jordas befolkning», og det er få som reagerer mot det.

Den begrepsforvirring som ligger i påstanden om **språktvang** her i landet blir satt grundig på plass i dette heftet. Det blir også slått fast at enda om vi i dag opererer med **to** offisielle skriftnormaler, så har vi bare **ett** språk. Begge skriftnormalene er våre og bør kunne gå opp i en større enhet og gjøre språket vårt til et rikt og fulltonende instrument.

Språklig Samling mener at en samlenormal i første omgang **bør tas i bruk i gymnaset, og da på frivillig grunnlag**. «Et slikt eksperiment vil kreve et minimum av innsats fra det offentlige.» «Og i den utstrekning denne saka fører med seg bindende påbud for lærerer og andre tjenestemenn, kan den bare løyses ved at **avgjerdsmakta i siste instans blir overlatt Stortinget**», heter det i «Framlegg til samlenormal».

I mellomtida vil nok skriften bli gjenstand for vurdering og ordskifte, og det er også derfor at **det tredje alternativ** er satt fram.

Onkel

Onkel er ivrig nynorskmann, det har han vært fra han var en neve stor — sier han. Nynorsken er det kjernenorske, den symboliserer alt som er ekte og ufordervet i folket. Og nynorsk diktning, det er toppen, sier onkel, alt anna blir platt ved sida av den. Han har ei eiga hylle for nynorsk litteratur, og der står de i rad og rekke: Ivar Aasen, Vinje, Garborg, Sivle, Duun, Tarjei Vesås, Tore Ørjasæter og mange flere. Når onkel leser det mektige diktet «Fjell-Noreg» av Olav Aukrust, går det varme ilinger gjennom ham. «Hør, hør på dette», sier han i ekstase; «det er alle tiders», og så leser han med dirrende stemme: «Du salme i skogen, der vindus syng, kvar lindvers natt, du helsing frå villmark og végras og lyng — støtt kjem du att». Det spiller ingen rolle for

onkel at han ikke forstår hva végras betyr, det er sikkert noe fint, noe åndrikt, noe som ikke skal forstås, bare nytes. Og så dette da: «Du høyrest av dine ved dag og natt, du utesus. Om folket ditt svik deg, kom sterkare att — fyll vårt hus». «Ja nettopp», sier onkel, «fyll vårt hus. Og skulle noen finne på å svike deg, så vær trygg, ingen svikere her i garden». Da onkel leste dette diktet første gang, gikk han like ned på Husfliden og kjøpte en gammal rokk. Den sitter han og ser på mens han synger «Du gamle mor, du sliter arm så sveitten er som blod». Og han går med rosemønstra, heimestrikte vanter sommer som vinter.

«Nynorsken er hellig», sier onkel med varme i røsten, «den som meiner noe anna, skal få med meg å gjøre». «Fjøsmål», sier folk og rynker på nesa. Onkel holder på å fly i flint. «Hør på dette», sier han, «denne sangen og klangen av fjell og fjord og djupe dalar. Bare navnet Noreg inneholder så mye poesi at det kan fylle flere bøker».

Og alt som har noe med nynorsk å gjøre, er gjevt og gildt for onkel. Det beste av 17.-maiprogrammet er Bondedungdomslagets leikarring med jenter og gutter utkledt i fagre bunader fra Hardanger og Setesdal og Telemark og mye mer. Når onkel ser dem danse, får han en stor klump i halsen, og han bestemmer seg for å melde seg inn i Bondedungdomslaget. Når han er på landet om sommeren, klapper han folk på skuldra og sier EG og IKKJE og KVIFOR og DIFOR. Og han holder på å smelte av stolthet når bygdefolk spør ham om hvor han har den prektige dialekten sin fra. «Bonden er adelsmannen i landet» sier han og blir høgtidlig, «snakk ikke nedsettende om ham». Hver gang han leser «En folkefiende» av Ibsen og kommer til den scenen der den snobbebyfogden sier: «Det er mækelig med de folk som stammer fra bønder, aldri kan de lægge taktløsheden af», da skummer han av raseri. «Der har vi et netteskall alle simple menneskers oppfatning av bonden. Åssen kan der bli fred i verden, når ikke engang vi 3—4 millioner norske kan leve i fordagslighet med hverandre. Her kritiserer vi amerikanerne fordi de ikke kan sette en stopper for rasestridigheten, og vi feller den knusende dom over politikerne som ikke kan ordne de store verdensspørsmål. Vi protesterer mot apart-

heid-politikk i Afrika og oppfordrer til boikott av afrikanske varer, og så kan vi ikke sjøl ordne et lite fillespørsmål. Hva likner det? Det er apartheid-politikk så god som noen kan ønske den», sier onkel og slår i bordet.

Men forleden holdt onkel på å gå nedom. Han remja, han skrek, han reiv seg i håret i avmekting raseri. Den nye telefonkatalogen, som alle har venta på så lenge, ligger på bordet som et voluminøst verk på 400 sider. Av disse er der 60 sider med opplysninger på bokmål, og — hold dere fast — heile 16 sider med opplysninger på NYNORSK. Onkel skjelver over heile kroppen, det er ikke til å holde ut. 16 sider av det forferdelige pøbelspråket, fjøsmålet. Det er ikke til å tru. Hva er vel rasendiskriminering i Amerika mot dette? Ja, onkel bare spør. Å, du formørkede land, her er ikke til å leve lengre. Tenke seg til, heile 16 sider på nynorsk. Har De hørt på makin? Folk forteller at nynorsken i katalogen er lett å forstå, men onkel svarer at det er ikke det det kommer an på. Om språket var så naturlig at et barn kunne skjonne det, så hjelper det ikke det ringeste, FOR DET ER JO PÅ NYNORSK, har ikke folk oppfatta det! Ja, om det så var bare ei eneste side det gjaldt, så var det nok. Og slikt skal dannede mennesker være utsatt for. Her har han elsko og dyrka nynorsken gjennom alle år, forsvarat den både for Gud og mennesker, og så byrde ham dette. Nei, aldri i livet om han går med på det. Han vil oppsøke en høgsterettsadvokat og spørre om der ikke er noe som heter Menneskerettighetserklaeringa. Er ikke den til for å beskytte uskyldige folk mot språklige overgrep?

Men onkel har ikke tenkt å gi seg i første omgang. Han oppsøker alle sine lidelsesfeller, og nå har de starta ei forening. Og det er ei forening som har vaska seg. ANTITELEFONKATALOGENPÅNYNORSKFORENINGA. Bare navnet vil trekke folk. Onkel gnir seg i nevene av fryd. Foreninga har 12 medlemmer, og nå kommer der snart heim ei gammal tante fra Amerika, og ho blir sikkert med, for ho har opplevd litt av hvert over der. Protestlister er lagt ut i alle forretninger, og ei av byens kvinnelige leger, som er ivrig medlem, legger ei liste foran hver eneste pasient ho behandler. Foreninga har alt hatt sitt første møte og fatta ei beslutning som

vel skal få Telegrafverket til å tenke seg om. Foreningas medlemmer skal boikotte katalogen ved aldri mer å ta i et telefonrør. Om de så ringer fra selveste Pengelotteriet at en har vunnet det store lodd, skal en ikke bøye seg. Og de kjøpmenn som ikke vil bli medlem av ANTITELEFONKATALOGENPÅNYNORSKFORENINGA, skal blokkeres, de skal ikke få leve ei vare mer. Ja, Telegrafverket kan like godt komme og skru ut telefonen og ta den med seg, for den kommer ikke til å bli brukt mer. Å, for en fryd det skal bli. Den gamle rokken skal hogges opp til pinneved. Og Åsen og Garborg og Vinje og «Nå ser eg etter slike fjell og dalar» skal ut på hodet, det skal være sikkert. Nå er det slutt med EG og IKKJE og alt det andre. Onkel blir heilt beveget når han tenker på hvor norsk han alltid har vært. Og så lønne ham på denne måten! ANTITELEFONKATALOGENPÅNYNORSKFORENINGA skal skape ei ny tid i landet vårt, så kan disse forferdelige nynorskfolka sitte der med skjegget i telefonrøret og prate så mye de vil. Onkel gnir seg i hendene, her skal nok bli levelige vilkår, bare vent og se.

T. M.

◆◆◆◆◆
BLI
MEDLEM!

STØTT

SPRÅKLIG SAMLING

Skriv til adresse
postboks 636, Oslo
og be om nærmere
opplysninger.

Tanker kring kalddusjane

av rektor Halldor Holsvik

Professor Magne Oftedal har i oktobernummeret av Språklig Samling ein tankevekkande artikkel med overskrifta «To kalddusjar».

Underskrivne er einig i det meste han der skriv, og den kurva han teiknar på rutepapir over tilbakegangen til nynorsken, virkar skremmande. Som kjent er det likevel vanskeleg å spå, særleg om framtida. Sigurd Hoel spådde i 1945 at framtidsmålet i Norge kom til å ligge nær opp til det målet Olav Duun skreiv. Eg kan tenke meg at både han og fleire på den tid såg på framgangen til nynorsk frå 1930 til 1945, og den kurva peikte slik at ho måtte gle alle målfolk.

Professor Oftedal nemner mange grunnar til at nynorsken har gått tilbake sia den tid. Likevel meiner eg at han går utanom den viktigaste grunnen. Trass i at nynorsken etter 1938-rettskrivinga på dei viktigaste punkta **dekte godt** dei dialektane han vann framgang i, så **dekte han ikkje godt nok**. Det var i nynorsk ein del meiningslause former som knapt hadde dialektgrunnlag i det heile, og med dei strenge krav som var sett til ordvalet, og med den iver mange av oss målfolk la for dagen for å konstruere avløysingsord for innarbeidde dialektord, måtte nynorsken for mange følast som ei tvangstrøye.

Med den nye læreboknormalen som kom i 1959, vart mange av feilstega i rettskriving og bøyning retta på, og når det gjeld ordtilfanget, har det skjedd mykje som dei fleste av oss nynorskfolk kan gle oss over. Og eg trur professor Oftedal, medlem av Norsk språknemnd sia 1956, har ein del av æra for det.

I 1957 gav «Opplysningsnemnda for norsk mål» ut eit skrift med tittelen «Aksjon mot reaksjonen», av Hartvig Kiran, ei tid formann i Noregs Mållag. Han skriv der m.a.: «Vi må syte for at målet vårt er i stand til å gje ord for alle tankar som bryt på, for alt det

som krev språkleg form, på alle område av samfunnslivet... Det er folkemålstanken som frå første stund har vore grunnlaget for nynorsk skriftmål, og vi må ikkje stelle oss slik at ein må vera filolog for å kunne bruke det. Vi har lånord i alle mål, også i bokmål og nynorsk. Kvar dag får vi inn nye lånord med nye kulturprodukt, ord som jetfly, plast, atombombe og andre. Men på folketunga lever det ei mengd med lånord som har hundreårs tradisjon i norsk tale. Det er ord som vi brukar, kvar einaste ein av oss, når vi skal ordlegge oss lett og ledig. Då må vi ikkje stå som trassige ungar og stenge dei ute frå skriftmålet.»

Same året svarte arbeidsutvalet i Norsk språknemnd på brev frå Lærarskolelaget og frå norsk- og pedagogikk-lærarane ved Levanger lærarskole, som spurde etter språknemnda sitt syn på ein del ord som blei brukte i stilar til lærarskoleeksamen. Språknemnda uttalte der at når det gjeld slike område av språket som ordval og syntaks, må det vere større fridom enn når det gjeld rettskriving og bøyingsformer. «Alt i alt kan en ikke være bundet til det sterkt avgrensede ordforrådet som er tatt med i skoleordlistar — ja, ikke engang til det som er med i «Norsk ordbok» av Matias Skard». Og språknemnda gav der grønt lys for desse orda: **stilling, avhengig, sjølv om, overfor, anlegg, forandre, forandring, forhold, forsøk, moden, anstendig, bedra(ge), bedragar, bedriftslækjar** (etter 1959 også **bedriftslege**), **behov, berykta, brennbar, brukbar, forskjellig, leir, sjukepleie og stadig** = støtt, stendig».

Når ein ser på desse orda og tenker på at dei før 1957 stort sett var stengte ute frå nynorsken, så kan ingen undre seg over at eit slikt skriftmål måtte få tilbakeslag. Rasjoneringa, også av ord,

burde ha vore oppheva da krigen var slutt.

I 1959 gav Det Norske Samlaget ut ordlista si i ny utgåve ved Alf Hellevik og Einar Breidsvoll. Der blei det tatt inn mange ord som ikkje var komne med i eldre ordlistar, men som er vanlege både i skrift og tale, og ordmengda auka med 4—5000 ord.

I 1960 hadde Hellevik eit innlegg i Den Høgre Skolen om prinsipielle synspunkt på ordtilfanget og ordvalet i norskopplæringa. Han seier der m.a.: «Eg kjem mest dagstøtt over ord som er vanlege i nynorsk, men ikkje er komne med i ordlistene... Utvidinga av ordtilfanget vil vonleg føre med seg ei noko anna innstilling hos mange lærarar og elevar, slik at dei ikkje blir så bundne av ordutvalet i ordlistene som eg har inntrykk av at mange er... Likså lite i nynorsk som i bokmål kan ein dra den slutning at ordet ikkje kan brukast, for det om det skulle slumpe til å mangle i ordlista». Hellevik peiker på at ein i det store og heile må godkjenne slike **lånord** som i sin struktur ikkje skil seg frå heimlege ord t.d. **bind, gry, flukt, flykte, feire, kvalm og kvalme, larm og larne, mudder og mudre, mylder og myldre, måpe, sladre, slentre, sludder, smigre, smekte, smidig** osv.

Ordboksredaktør Hellevik slår vidare fast at overfor dei **internasjonale kultورد** er det i prinsippet ingen skilnad på målbruken i bokmål og nynorsk.

Men når det gjeld innlånte prefiks som **an-, be-, ge-** og fleire, eller suffiks som **-else** og **-het (-heit)**, er Hellevik meir forsiktig, men legg til at ein også her kan ta opp ein del ord som det er god bruk for i språket.

I 1963 kom Det Norske Samlaget ut med eit nytt opplag av Nynorsk ordliste, større utgåve, og Alf Hellevik hadde her eineansvaret. Lista blei på nytt auka med 2—3000 ord. (Når eg her nemner berre ordlistene frå dette forslaget, er det fordi andre ordlisteforfatrarer nokså slavisk følgjer i Hellevik sine fotspor.) Av nødvendige ord som såleis er innkomne kan nemnast f. eks. **anbefale og anbefaling, anfall, angivar eller angjevar, anordning, anretning, erkjenne, erklære, ernæring, erstatte, erobre, begynne, bedøve, befale, behandle, belaste, belegg, beslag, bestand, bestemme, bestå, besøk, betjening, beundre, bevare og betennelse**. Det siste

ordet er mest interessant fordi det innehold både prefikset **be-** og suffikset **-else**, som før nesten var bannlyste i nynorsk.

Likevel er dette ikkje nok. Nynorsken har alltid vore og er eit mindretalsmål. Styrken i han vil for ein vesentleg del ligge i korleis folk utover heile landet, i bygd og by, føler at han fell saman med deira eige talemål. Talemålet vil for dei fleste seie dialekt, og dialektene forandrar seg nok, men dei nødvendige endringane i nynorsken bør kunne skje i pakt med forandringane i talemålet. Og av den samla ordmengda i eit mål vil endringane vere små. Bokmålet har dei siste åra gått i konservativ lei, men det er ikkje ein farande veg for nynorsken. Vi målfolk må stadig skyve på så nynorsken blir ein smidigare reiskap for tanke, munn og penn.

Vi ventar at ordlisteforfattarane stadig aukar ordmengda, og at dei legg eit praktisk skjønn og sunt bondevett til grunn når dei tar inn nye ord. Det er umåteleg tragisk at ikkje fleire av oss målfolk tidleg nok har innsett det meiningslause i at folkemålstanken har komme for mykje i bakgrunnen i nynorsken. Når ein snakkar med målfolk i dag, innser dei fleste at det her har vore gjort eit skjebnesvangert mistak.

Ein viss purisme gjer seg nok gjeldande i dei fleste skriftmål, men purismen må ikkje strekke seg så langt at dei som skriv nynorsk, eller brukar nynorsk i diskusjonar i fjernsyn eller radio, får vondt samvett om dei brukar ord på **-else** og **-het (-heit)**. Vi har bruk for ord som fornøyelse, **aksjeleilighet**, **muleghet (mulighet)**, **menighetssøster** (som eg såg i ei nynorsklysing nyleg) osv. Og her bør Norsk språknemnd bestemme så fordomsfritt som muleg om det på nynorsk, i samsvar med dei mest utbreidde dialektformer, bør heite t. d. **ei** eller **ein leilighet** eller **leiligheit**, eller om språksituasjonen tilseier at det bør vere valfridom her. Mi personlege meining er at **-heit** kjem 30 år for seint, og at **-het** bør veljast.

Framleis får ca. 20% av alle barn i Norge opplæring i nynorsk i barneskolen, og truleg ca. 50–60% av all ungdom møter nynorsken i form av sidemål eller hovudmål i ungdomsskole, realskole og gymnas. Framtida til nynorsken vil mykje avhenge av i kor høg grad desse ungdommane føler nynorsken som sitt eige mål.

Eg ser i årsmelding 1965 fra Norsk språknemnd at det blir arbeidd med ei offisiell ordliste for kvart av skriftspråka. Kunne det vere ein tanke, når det gjeld ordlista for nynorsk, å ta lærarar i alle skoleslag med på råd og vink? Språknemnda kunne t. d. be dei norsklærarar som var villige til det, å skrive ned frå ein enkelt stil eller ei attforteljing ord som elevane har vanskar med. Eg trur dette kunne vere umåteleg verdifullt. Det har altfor mykje vore slik at lærarane har ergra seg over uheldige ting i nynorsken, men ikkje har sagt frå til ordlisteforfattarar eller Norsk språknemnd. Dersom forsøket fall heldig ut, kunne det gjentakast med visse mellomrom. Den kontakt språknemnda har gjennom representantane for skolar og universitet, gjev ikkje vid nok geogra-

fisk fordeling. Ord og former som på ein stad i landet kan virke naturlege, kan ein annan stad skape vanskar.

Eg vil be professor Oftedal ta opp denne tanken i Norsk språknemnd, men i mellomtida kan alle interesserte norsk-lærarar sende liste til nemnda og forfattarar av ordlistar. Av eiga erfaring veit eg at dette blir godt mottatt.

Det er fleire ting eg kunne ha lyst til å komme inn på når det gjeld artikkelen «To kalddusjer», men bladet har sikkert ikkje meir spalteplass. Eg er så hjerteleg einig med forfattaren når han seier at situasjonen for nynorsken krev at retningslinjene for ny innsats må gjennomdiskuterast og samordnast både med språkfolk, pedagogar, psykologar, sosiologar og public relationsfolk.

Bibelspråk og annet Språk av Tomas Refsdal

Bibelskapet holder på med en ny bibeloversettelse. I Kringkastinga blei det for en del år sia opplyst at den nye oversettelsen skal være etter rettskrivningen av 1938. Det vil bety en bedring i forhold til bibelspråket av i dag.

Nå har «Det norske Akademi for Sprog og litteratur» vært fram på med en uttalelse, og anbefalt brukt en del eldre konservative former.

I «Språklig Samling» nr. 4/65 var professor **Gjessing** også inne på bibelspråket, og også han undres om ikke konservativt språk kan egne seg i Bibelen. «Det gammelmodige gjør at det får noe høgtidelig over seg,» sier han bl. a.

Jeg deler ikke denne oppfatningen. Riktig nok er menneskene forskjellige, så smak og behag vil nok veksle en del

også når det gjelder religiøst språkbruk. Men noen generelle regler meiner jeg gjelder også her. La meg nevne noen få ting:

Når noe sies — eller skrives — er ikke språket i seg sjøl det primære: Det primære er det som språket representerer, altså de tankene og følelsene som ligger bak. Språket er tankens og følelsenes tjener. Og en tjeners arbeid er ofte viktig, så det er ikke likegyldig åssen språket er. Det bør være så godt som mulig.

Språket skal **forstås!** Det er ingen hjelp i det ellers. At det i kerkene i gammal tid til dels blei brukt latin, som det trulig var bare presten sjøl som forstod, hører med til det absurde, som

[Over til neste side](#)

det dessverre har forekommet atskillig av i tidens løp. At vi omsider fikk Bibelen på **dansk**, var sjølvsagt et framsteg i forhold til latinen. Men det var langtfra noen fullgod løsning, sjøl om en del enfoldige sjeler kom til å få en veldig respekt for dette språket. Vi har kanskje alle hørt om kjerringa som, da noen ytret kritikk av det stive danske språket, sa at de måtte ikke si noe vondt om det språket som var brukt i Bibelen, for det var det vi skulle snakke i himmelen. — — —

Som en hovedregel kan vi vel også slå fast at språket må være naturlig. Hvis noe kunstig eller unaturlig skinner igjennom, kan det gjøre et dårlig inntrykk og ødelegge den virkning som var tiltenkt.

Språket må mest mulig være slik at den som hører eller leser det, ikke fristes til å tenke på språket i det hele tatt, men bare på det som språket skal uttrykke. Det skjer best ved det språket vi er vant til og som er mest naturlig for oss. Jeg trur ikke religiøse tanker og følelser danner noe unntak her. Den religiøse innstilling og interesse består ikke bare i følelser, men like mye i tenkning og studium. Skriften sjøl hyllet nettopp gransking og studium. Det

skjer ved hjelp av språket. Og — vel å merke — et forståelig språk. Den alvorlige religiøst søker vil så visst ikke finne noen hjelp i et stift og unaturlig språk. Det vil snarere være en hemsko.

Naturligvis har vi her med **to** «vaner» å gjøre: På den ene sida det vi taler og hører, og på den andre sida det vi skriver og leser. Disse to vanene kan være nokså forskjellige. Det beste ville jo ha vært om disse to hadde stemt overens, men så heldige er vi nå engang ikke. (Vårt arbeid i SPRÅKLIG SAMLING bør gå ut på å skape så stor overensstemmelse som råd er, sett under samfunnsmessig synsvinkel.)

Men sjøl om vi her rekner bare med «skriftspråk-vanen», så står det for meg klart som dagen at dette med det vanlige og naturlige må det tas omsyn til, også når det gjelder Bibel-språket. Og språkutviklinga har nå engang ført til at det som var gjengs skriftspråk for et halvt hundre år sia, er unaturlig for en storpart av folket i dag.

Vi skal kanskje ikke vente at Bibel-utgivere skal **gå i spissen for** radikalt språk, men det ville være uklokt av dem om de ikke fulgte den offisielle rettskrivningen.

lokale dialekt «ud af Bogen», mens den annen halvdel snakker gebrokkent som tyske turister i Valdres».

Og han fortsetter i samme elskverdige tone på side 29. Her skriver han: om stortingsmennene: «Den målbevisste neglisjering av talemålsnormen har ikke minst ytret seg i de offisielle sprogrøkternes egen muntlige form, en sleivet og slafset uttrykksmåte er blitt selve kjennetegnet på nasjonalfolkelig holdning i sprogpørsmålet. Stortingsmennene, som er nasjonens høyeste autoritet på dette felt, har da også i sannhet vært foregangsmenn her». For å gi denne elskverdige dom over stortingsmennene større tyngde har Bjerke gjort et lydbandopptak av et innlegg av en av de folkevalgte. Så følgjer heile innlegget, men av «barmhjertighetsrunner» vil Bjerke ikke røbe representantens navn. (Bjerke er i grunnen snill — hva?)

Så gjør vi et sprang fram til side 78. Her står klart og tydelig: «EN DIALEKTFORM MÅ HA DEKNING I OSLOOMRÅDET FOR Å EROBRE LANDSGYLDIGHET». Bjerke belyser dette med et eksempel. Der er ca. 12 forskjellige former av ordet «sne». Det er snjo, snjor, sjo, sno (Østlandet o. fl.), osv. Blant disse mangfoldige former pekte Aasen ut snjo som landsgyldig form. «Men», sier Bjerke, «i moderne riksmaål er det bare sno som kan ta opp konkurransen med sne — ikke fordi det er en «flertallsform», men fordi det er Oslo-tale».

Ja, dette er reine ord for pengene, og en kan bare undres over at så mange riksmaålfolk i Oslo da er så imot forma sno.

Førstens i slutten av boka, på side 84, kommer Bjerke fram til det som vedkommer de fleste mennesker i landet, nemlig bruken av a-former eller a-ord (som bygda, heia, hytta, brygga, kua osv.) i talespråket. Her uttaler han at arbeidet med å tvinge de dialekt-norske a-endingene inn i riksmaål er den viktigste årsak til de siste femti års intense språkstrid. «Fordi det her dreier seg om et rent målpolitisk- landsmaål-politisk- forsøk på å oppløse vårt sprogs struktur, grammatiske og stilistisk. Etter en lang diskusjon om a-orda, der han er både for og imot, konkluderer han med at riksmaål har nå som før **to kjønn**.

Her kan det være på sin plass å konfrontere Andre Bjerke med Andre Bjer-

Andre Bjerke: Dannet talesprog

av lektor Torkel Magnusdall

Riksmaålmannen Andre Bjerke har på Riksmaålsforbundets forlag Oslo 1966 gitt ut ei bok på 90 sider om det **han** kaller dannet talespråk. Boka er et kampschrift med utfall til mange kanter, og har dermed svært liten verdi. Men den er interessant som dokument i språkstriden i landet vårt.

Bjerke begynner med å sitere lektor Carl Hambro som han meiner avslører skandaløse sider ved vår offisielle språkpolitikk («Vårt forsømte morsmål», Samtiden nr. 2/1966.) Hambro skriver: —

«Begrepet dannet tale er bannlyst fra den offisielle terminologi — ingen våger å undervise i noen landsgyldig muntlignorm —». Dette er ingen overdrivelse, sier Bjerke. «I Velferds-Norge er det blitt noe av en skam å ha dannelse».

En kan lure på om Bjerke meiner dette alvorlig, eller om det er en spøk. At han imidlertid meiner alvorlig det han skriver på side 18, er tydelig nok. Her behandler han Det Norske Teatret, — «hvor halvdelen av aktørene leser sin

ke. I Riksmålsordlista si (Riksmålsforlaget Oslo 1963) har han nemlig gitt plass for ikke mindre enn 70 obligatoriske a-ord. Det vil si ord som bare har a-ending, f. eks. kua, snøføyka (Jada, snøføyka!), koia, fela, kakelinna, legda, loa, skiløypa, høyloa, plogvelta, sletta, steinrøysa, tømmervelta osv. Hvorledes dette kan forenes med at riksmålet har bare to kjønn, er vanskelig å forstå. Og skulle Bjerke ikke bli overbevist om at han er kommet i konflikt med seg sjøl, bør han sette seg ned og studere sin meiningsfelle, riksmålsformannen Arnulf Øverlands Riksmålsordliste, utgitt av Riksmåls forbundet i 1952. Her vil han finne ca. 150 obligatoriske a-ord, samt et mylder av andre norske ord og uttrykk. Og for at ingen skal være i tvil om at dette er godt riksmål, skriver Øverland i forordet: «Vår ordliste bygger på levende, dannet dagligtale og på riksmålets skriftlige tradisjon». Og skulle heller ikke denne konfrontasjonen hjelpe, bør Bjerke konfronteres med den store autoriteten i riksmålet, riksmålsmannen rektor Gorgus Coward. Han sier på side 54 i sin Kortfattet Riksmålsgrammatikk: «I dagligtale vil i bestemte situasjoner de fleste nordmenn, også de som avgjort regner seg som tilhengere av riksmål, bruke tre kjønn». (Men han gjør et unntak for Bergen bymål som ikke har a-endinger).

Det er vanskelig å bestemme hva som er dannet talespråk i Norge i dag, til det er språksituasjonen altfor usikker. Alt var så mye sikrere for bare 60 år sia. Da hette det på dannet riksmål: «Børnene badede ved øen». I dag sier «dannede» riksmålsfolk: «Barna badet ved øya». De norske formene barna og øya har altså seira i løpet av noen tiår. Da er der godt håp for den gode norske forma båda også.

Så avslutter Bjerke boka med å si at det er ikke meiningsa at en alltid skal snakke dannet. «Selvsagt må enhver ha lov til å slappe av i sin dialekt». Dette er en så viktig uttalelse at en bør ikke gå forbi den. Bjerke erklærer altså at det er anstrengende å tale dannet. Men hvorfor anstrengende seg med å bruke uanoturlige ord og former, når en har de naturlige i dialekten. Hvorfor ikke fortsette å ta de norske formene i bruk, slik som riksmålsfolket har gjort det i «Barna badet ved øya»? Hvorfor ikke gi normale norske taleformer status som

«dannede» former? Skal språket framleis brukes til å skille «dannede» fra «udannede» mennesker i Norge? Er det ikke nok at der drives Apartheid-politikk ute i verden, er det nødvendig å dyrke den på norsk jord?

Men skulle noen bli i tvil om det kan hjelpe å kjempe for a-formene, som vi

har i alle dialekter i landet, unntatt Bergen bymål, bør de slå opp side 55 i riksmålsautoriteten rektor Cowards Kortfattet Riksmålsgrammatikk. Der står det svart på kvitt: LIKEVEL ER DET GANSKE KLART AT RIKSMÅLET IKKE KAN STENGE A-FORMENE UTE.

Fri „sprogutvikling“

av
Alv Ramnefjell

Det er underleg å legge merke til den hyrdetonen som gjev seg utslag hos språk-aksjonistane med omsyn til ein naturleg fri språkutvikling. Ein får gong på gong opptatt visa om at: La oss og vårt språk — riksmålet få vere i fred. Vi bryr oss ikkje om dykk andre og ny-norsken.

Var det no endeleg slik, kunne ein respektere det synet. Men kva skjer? Jau, den pressa som representerer det konservative synet både i språkspørsmål og andre kulturspørsmål, saboterer konsekvent gjeldande reglar og normer for rettskriving i dette landet. Berre det skulle syne klårt kva desse står for når det gjeld språkutviklinga.

Og desse viser etter mitt skjønn i sanning sitt sanne demokratiske sinne-lag. Det er vel vanleg skikk at så lenge eit vedtak gjeld, sett i verk av det lovlege styringsverket, respekterar ein det.

Sjølsagt har ein rett å arbeide for å få vekk det vedtaket ein meiner ikkje er rett og bra, og som ein ikkje likar. Men så lenge det står ved lag, må det respekterast.

Men det som verre er, gjeld dette at om ein sender artiklar til desse avisene med det konservative språksynet, opplever ein å få artikkelen retta til ei rettskriving som ikkje gjeld.

Eg legg til at artiklane er skrivne med fullt namn under. Dei vører ikkje — respekterer — ikkje personen så mykje at dei varslar at dei vil nytte si spesielle konservative språkdrakt. Fekk ein vite det, kunne ein i alle fall ha sjansen til å få sagt at då ønskjer ein ikkje artikkelen tatt inn. Slik retting er fridomen desse avisene står for. Denne tvangsfridomen må ein vel framleis hevde er därskap. Det er meir enn det! Det er narrespel og hyklersk tale, og

høyrer på ingen måte heime i eit demokrati. Det er tonar og propaganda som ein kjenner så vel til frå diktaturstyrte land. Når ein kjem i samtale med desse som ikkje kan godta den offisielle rettskriving og ein spør kva hensikt dei har med trassinga, får ein det til svar at dei skal skrive dette, mase oppatt dette så lenge at det skal slå igjennom. Derfor er det so om å gjere i denne pressa å få vise at så å seie ingen respekterer gjeldande rettskriving. Dei som ikkje veit om at avisene konsekvent rettar innsende manuskript til privat — gammaldags rettskriving, som avisredaksjonen likar, kan ikkje vite det faktiske forhold. Publikum må for all del ikkje få vite det sanne biletet av språksituasjonen og språkønsket her i landet.

Vilje til å kome ut av språkuføret har ikkje desse. Viljen til eit offisielt språk som alle kan nytte, som er ordrikt og nyanserikt, og som kunne vere slik at ungdomen slapp å lære seg nyansar av- og uttrykk på så like språkvariantar som bokmål og nynorsk er, sjå det har ikkje desse. Det er trist! Skal ein ha von om å kome fram til eit mål i landet, må ein og syne vilje til å møtast på den måten at det ordet som tyder det same, skrivst likt. Døme: Etter (etter) o.s.v. Men ein slik vilje ser det ut til ikkje finst der i garden.

Når ein så er vitne til at desse som skulle vere dei fremste kunnige i lov og rett står fram og hevdar at «Vi skal tvinge igjennom vårt syn på tvers av lov», ser det helst ille ut for demokratiet her til lands.

Interessant er det å legge merke til den innbitte kampen desse reaksjonære kreftene har mot å få eit mål her i landet som kan vere slik at alle kan kjenne

